

Aspecte speciale ale disfuncției coerenței centrale : hiperreflexivitate, metafora “câmpului “ și a “arborelui”. Tulburările formale în psihopatologie

2012

Psihopatologia are implicații în antropologia generală. Și odată cu aceasta ea se articulează cu multiple probleme fenomenologice, științifice și chiar gnoseologice ontologice. Psihopatologia corelată c.c. are o rezonanță specială în aceste direcții. În continuare și în marginea celor deja prezentate, pot fi înfățișate și câteva probleme speciale:

- Hiperreflexia și c.c.;
- Metafora câmpului;
- Metafora arborelui

Comentariile actuale fenomenologice privitor la schizofrenie (Sass, Parnas, Fucs) necesită un comentariu. Ele fac referință la studiul lui Blankenburg privitor la pierderea „evidenței,, sau a “axiomelor vieții cotidiene”.. la cazuri cu schizofrenie paucisimptomatică. E vorba de ceea ce se numea “forma simplă” de schizofrenie, fără – sau cu minimă – paranoizie, dezorganizarea nefiind nici ea intens manifestă. Pacienții nu pot fi spontani, nu rezolvă natural problemele curente ale vieții, hiperanalizându-se. Cazuistica decupată de Sass și școala sa relevă faptul că în astfel de cazuri, pacienții sunt atenți analitic la felul cum execută mișcările, la felul în care decid și chiar percep. Toate aspectele intenționale ale sinelui - care se desfășoară în planul “sinelui încorporat”- sunt sub vizorul unei analize paralizante. Ceea ce nu e subliniat în aceste comentarii e faptul că.. atenția e focalizată asupra detaliilor, fiind incapabilă de integrarea acestora într-o sinteză. Fucs atrage totuși atenția, în marginea simptomelor de referință și a dispoziției delirante, că

elementele perceptive se dezintegrează din ansamblul situației;.. iar fiecare detaliu perceput se impune cu o proprie semnificație, particulară.și misterioasă, raportându-se direct și neintegrat sintetic la subiectul pasiv. Această fixare hiperreflexivă pe detalii, poate fi referintă – pentru contrast -, la tulburarea perceptivă din autismul developmental, unde subiectul e incapabil să sesizeze conturul și structura unei figure semnificante din cauza fixării pe detalii.

Teoria lui Sass încearcă să integreze și simptomele de transparență/influență din s.pr.S. în procesul hiperreflexiei patologice. Acestea sunt simptome din aria relaționării intersubiective, care conștientizează fenomene normale, cărora în viața cotidiană nu li se acordă atenție. Este adevărat că în viața de zi cu zi.. fiecare om împărtășește cu persoanele apropiate și intime de care e atașat, un univers comun de opinii, atitudinii, informații, secrete, opțiuni, decizii. Această cunoaștere a intimității și interinfluențare spontană și natural, face parte din firescul existenței și nu are în ea nimic patologic sau alienant. Ceea ce se întâmplă în s.p.r.S. din schizofrenie este însă diferit,..deoarece această cunoaștere și influențare nu se petrece în raport cu persoanele intime de atașament,,,, ci sunt resimțite ca venind din partea persoanelor oficiale sau străine. Dacă fenomenul este acceptat în aria psihopatologiei hiperreflexiei, se cere precizat că... el exprimă prăbușirea unei arhitectonici care, în normalitate, menține - în interioritatea psihismului subiectului- o ierarhie în accesul altora la intimitatea secretelor și deciziilor, în funcție de distanța psihologică de raportare.

Hiperreflexia care se concentrează asupra deciziei și desfășurării acțiunii a fost însă comentată inițial, atât de Blankenburg cât și de Sass, în afara paranoidei.Și deci cu referință la cazuri în care atașamentul și fenomenul Theory of Mind este slab sau deloc dezvoltat. Hiperreflexia decizional motorie nu-l implică pe altul...ci

doar persoana în chestiune. Acest punct de pornire ridică problema dacă... ea nu se dezvoltă intens tocmai la acele cazuri,.. la care atașamentul și intersubiectivitatea intercorporeală nu se dezvoltă; și încare, ca o consecință, subiectul se autopercepe spontan excesiv. Iar această mediere nu rezultă doar din autoobservare.. ci și din oglindirea sa în felul în care alții observă și resimt,.. reacționează la – și comentează - comportamentul său. Reflectarea expresiei intersubiective, prin sesizarea faptului cum alții îl receptează, nu doar observându-l ci și reprezentându-l, ar putea fi un aspect al modalităților de realizare și desfășurare a reflexivității naturale a subiectului.

Din această perspectivă, hiperreflexivitatea unui schizofren ar putea fi corelată cu deficitul de intersubiectivitate. Deci, cu acea cazuistică care se apropie de spectrul autist. Autism în care se întâlnește nu doar deficitul de c.c. ci și de atașament, autopercepție și dezvoltare a teoriei minții.

6.1. Hiperreflexia și psihopatologia c.c.

Hiperreflexia este în prezent invocată – în conjuncție cu scăderea forței (autoafectării) sinelui – ca tulburare fundamentală în schizofrenie, de către doctrina fenomenologică a lui Sass și Parnas. După ce cognitivismul a inspirat mai multe modele explicative pentru psihopatologia schizofreniei înțeleasă prin prisma prelucrării informației, neofenomenologia invocă trăirile subiective pentru astfel de modele. Reluând o interpretare a lui Blankenburg, adepții acestei teorii susțin că.. o exagerare patologică a reflexivității conștiinței,.. ajunge să perturbe derularea proceselor psihice normale : decizie, acțiune, relaționarea socială, interpretarea situațiilor; ba chiar însăși actul de a percepe. Această abordare se articulează în prezent destul de natural cu interpretările cognitiviste operaționale, care studiază procesul de autocontrol prin feed back în sistemele de prelucrare a informației și de acțiune. Pentru aceasta e însă necesar să se lărgască perspective de abordare, prin includerea patologiei obsesive; în cadrul căreia, acest fenomen e larg și variat manifestat. Cel de al treilea pol clinic implicat major în tulburarea c.c. - și anume autismul -, nu poate fi de data aceasta abordat și implicat, datorită deficienței de comunicare a cazuisticii. Dar problema prin care autismul a stimulat studierea c.c. - și anume tulburarea de atenție și de percepție configurativă -, rămâne un domeniu care poate fi abordat prin prisma hiperreflexivității. O problemă importantă în circumscrierea hiperreflexiei rămâne înțelesul care se acceptă **pentru aspectul conștient reflexiv al psihismului**.

Fenomenul hiperreflexiei poate fi cel mai adecvat comentat dacă e inclus în procesul psihic de autocontrol, care se extinde în mai multe domenii.

Autocontrolul se exprimă prin autoreflexia mișcării voluntare de manipulare și de îndreptare spre un obiect, de căutare a unui obiect sau informație. Procesul de

bază e neurofiziologic, implicând cerebelul, ganglionii bazali, cortexul prefrontal. Perturbarea neurologică se exprimă în sindroame ca cele cerebeloase, parkinsoniene, coree. și în general patologia motorize extrapiramidală. Același sistem e implicat în toate ticurile; și este invocat ca participând la patologia obsesiv compulsivă, cea a ritualurilor și ceremonialurilor motorii, a stereotipiilor, Autocontrolul mișcării orientate și manipulative, presupune percepția mișcării în spațiu, evaluarea distanțelor, perceperea obiectelor din lumea înconjurătoare în relațiilor lor geometrice între ele și în raport cu propriul corp. De acest complex perceptiv-activ ține controlul ordinii în ambianța proximală, problemă la care sunt hipersensibili, la autiști, catatonii, obsesivii. Pentru o acțiune eficientă, ambianță trebuie să fie bine controlată informativ, perceptiv. Tensiunea investigatorie a anxioșilor și problematica fobică în distorsiunile evaluării distanțelor, sunt expresia acestei nevoi. Orice acțiune este planificată prin etape successive. și monitorizată în desfășurarea ei însoțită de informație feed back, după un model pe care prima dată l-a adus în discuție cibernetica. În cazul acțiunilor voluntare, nivelul evaluativ metareprezentativ “conștient” are în vizor doar obiectivul și evoluția strategiilor. Restul controlului informativ, al ambianței și al desfășurării propriu zis a acțiunii, se desfășoară preconștient și automat.

În psihopatologie, o creștere a nivelului de control în direcția acțiunii se produce în stările anxioase fobice, așa cum s-a menționat deja; cu centrare predominant pe ambianță. În obsesivitate controlul se concentrează asupra acțiunii însăși, până la un nivel hiperreflexiv, atât în cadrul simptomatologiei episodice cât și în cadrul tulburării de personalitate.

Simptomatologia obsesiv-compulsivă se desfășoară în context hiperreflexiv. Subiectul este lucid, conștient de absurditatea ideății și manifestărilor sale

motorii, pe care însă nu le poate controla și opri. Tocmai acest aspect hiperreflexiv conduce la suferința crescută a pacientului și la replierea pe sine, fapt ce face dificilă terapia.

Simptomatologia obsesiv-compulsivă se combină de obicei cu simptomatologia specific tulburării de personalitate anankast psihastenă. Aceste persoane sunt în mod specific centrate pe acțiune și pe controlul ei. Anankastul, a cărui existență e centrată pe muncă și acțiune, se raportează în permanență lucid și reflexiv analitic la toate fazele acesteia, sub semnul nesiguranței și a posibilelor multiple, nesintetizate. Sub semnul atenției reflexive se află : deliberarea, decizia, proiectarea, planificarea, organizarea, parcurgerea etapelor, evaluările, verificările, finalizarea. De obicei se subliniază indecizia, verificările și amânarea finalizării. Dar și celelalte aspecte se află sub constanta atenție. Ce e drept, obsesivul pierde mai multă vreme cu pregătirea acțiunii și analiza ei retrospectivă. De aceea, controlul însăși a desfășurării actului nu a fost comentat la fel de amplu ca în hiperreflexia schizofrenă. De remarcat că, în cazul obsesivului, nevoia de control se extinde asupra întregii existențe, ea implicând și controlul relațiilor sociale și scrupulozitatea morală. În plus, e marcată autoanaliza.

Formele de trecere între obsesionalitatea malignă și schizofrenie se cer evidențiate la nivelul indeciziei, ambitendenței, rumațiilor autoanalitice, toate implicând hiperreflexia.

Nu trebuie ignorant nici faptul că, tendința exagerată la control și verificări a obsesivului e dublată de o exagerată preocupare față de detalii și ordine. Aceasta exprimă până la un punct reacția față de o tendință centrifugă de împrăștiere, de dispersie, de relaxare a câmpului psihic centrat și delimitat. Efortul scrupulos de ordonare, control, verificare, ține și de această problemă a câmpului.

Autocontrolul și verificările accentuează versantul analitic al procesului cognitiv, în detrimentul celui sintetic, realizator. Una din variantele obsesionalității se exprimă prin “ruminații mentale”. Subiectul analizează la nesfârșit o ipoteză sau o întrebare, care nu poate avea soluție univocă; întorcând-o pe toate fețele și menținându-se la un nivel superficeal de abstracție. De asemenea e accentuată autoanaliza scrupuloasă a greșelilor comise. Dar și a particularităților proprii. Un alt aspect constă în prefigurarea și reprezentarea mentală a multiplelor eventualități de desfășurare a unui eveniment la care urmează să participe, configurând scenarii de comportament pentru nenumărate variante.

Toate aceste manifestări de hiperreflexie anormală se desfășoară în aria obsesionalității. Eventualitatea tranziției spre forma simplă de schizofrenie merită evaluată la fiecare caz. Iar problema intervenției f.c.c. în acest aspect de patologie, se cere analizat începând de la acest nivel obsesional.

La acest nivel al comentariului psihopatologic nu se ridică problema de a comenta bazele reflexivității conștiente ale psihismului uman normal și creativ. Ajunge să se indice trei deosebiri evidente în raport cu psihismul vertebratelor : - o capacitate crescută de elaborare a deciziilor și a proiectării acțiunilor, operată de modele posibile a realității; - capacitatea utilizării unui sistem semiotic care permite o proiectare modelatoare metareprezentatională și evaluativă a realității ...precum și autonarativitatea; - o reprezentare în propriul psihism prin intermediul “creierului social” a imaginilor altor persoane, process ce debutează cu atașamentul (și instanța “internal working model”); și continuă reprezentational și metareprezentational, făcând posibil fenomenul ToM și narativitatea biografică. În cadrul acestor parametrii, persoana umană dezvoltă o “perspectivă a persoanei întâi”, prin care se autoreprezintă metareprezentational și se autoanalizează

evaluativ pe sine, în raport cu lumea și alții. Fenomenul de hipercontrol se exprimă la acest nivel ca hiperreflexie și autoanaliză. Întreg procesul mental al omului care se bazează pe operații ce au în vedere eventualități a unor evenimente procesate pe modele de realitate, capătă în condițiile hipercontrolului analitic.. un pronunțat caracter de incertitudine și dubitație. Eventualitățile multiple, în măsura în care nu sunt integrate bine într-o structură ierarhic sintetică de tipul c.c. capătă tendința centrifugă la împrăștiere. Autoanaliza hiperreflexivă încearcă controlul și menținerea proceselor metacognitive pe un făgaș sintetic al eficienței. Atenția crescută acordă propriilor procese psihice, e consubstanțială cu reducerea spontaneității acestora. Atenția analitică privitoare la felul în care se desfășoară decizia, gândirea, memorarea etc., perturbă desfășurarea acestora. Și la fel, atenția acordată felului în care ești atent sau cauți prin procesul selectiv al atenției, să țintești sintetic un obiect de perceput, înlăturând zgomotele și bombadamentul informative. Atenția hiperreflexivă îndreptată spre felul în care se execută un act banal, face ca acesta să se desfășoare fără spontaneitate, cu deliberare și control continuu; și astfel să fie mai puțin eficient și să epuizeze subiectul.

Procesul reflexiv al autocontrolului are desigur o bază în funcționalitatea cerebrală, care-l întreține prin anumite programe și circuite. Hiperactivarea sa poate fi inclusă în complexul psihopatologic care perturb funcția c.c., cel puțin în unele din aspectele sale.

2. Metafora “câmpului” și patologia c.c.

Definirea precisă a noțiunilor cu care operează dimensiunea științifică nu e posibilă decât până la un punct, în cadrul teoriilor bine organizate. Unele noțiuni pot circula un timp cu valoare sugestivă, metaforică, euristică, așa cum e expresia de “camp” în psihologie. În fizică conceptul de câmp are un statut ferm, pornind de la câmpul magnetic și cel electric... și ajungând atât la dimensiunile macrouniversului gravitațional..cât și la cele ale fizicii atomice. În psihologie el a fost adoptat și utilizat de psihologia configuraționistă în sec.XX, cu rezultate promițătoare în multe direcții. Astfel, a fost aplicat în psihologia percepției și s-a extins la expresia metaforică de “câmp al conștiinței”, utilizat de Janet și Ey. La acest pol a fost utilizat în psihologia interpersonală de către Sullivan... și a avut o carieră meritorie în conjuncție cu teoria sistemelor în analiza dinamicii psihologice din macrogrupuri, mai ales din cel familial.

Pentru problematica c.c. invocarea câmpului este operațională deoarece, ea aduce dintr-o dată în discuție o realitate caracterizată prin :centrare..delimitare, interrelații, mediu exterior și mediu interior, structură ordonată ierarhic etc. Din acest motiv expresia a fost folosită mereu, în așteptarea unor modelatori care să asigure parametrii de științificitate cât mai riguroși acestei noțiuni/metafore și în psihologie și psihopatologie. La acest nivel însă, invocarea câmpului se cere diferențiat însă, cel puțin între doi poli ; - cel al raportării situaționale la o problemă de rezolvat și – cel al raportării persoanei ca ansamblu structural diacron, la lume și alții (Fig.Fig). E reluat astfel felul în care problema a fost pusă până la un punct

Fig. Câmpul problemei organizează limitele, cursul și structura rezolvării unei situații problematice

Fig. persoana ca centru de vizare a lumii fizico/umane în care se decupează un camp concentric

În cazul manifestărilor active, organizarea și susținerea desfășurării poate fi pusă în seama unui “câmp al problemei”, centrat de vizarea intențională a sinelui care urmărește atingerea unui obiectiv țintă; și astfel, rezolvarea situației problematice respective. Centrul organizator e mobil, se mută și se reorientează în funcție de faza în care a ajuns proiectul și de datele actuale ale contextului. Strategiile, proiectele și actele efective se desfășoară tot timpul, fiind supervizate în permanență prin evaluări și verificări. Ele sunt cuprinse într-o coerență dinamică ce se desfășoară după modelul unei melodii, manifestând o coeziune a elementelor constitutive;.. și susținând un contur sau o delimitare a respective manifestări. Acest contur, care - la fel ca și centrul - este unul mobil, configurează un mediu interior al procesului, care și el se poate reorganiza pe parcurs. Rezolvarea eficientă a problemei presupune un echilibru între coeziunea internă a elementelor pe de o parte,... și reorganizările periodice necesare recontextualizărilor, pe de alta. Subiectul trebuie să fie capabil ca ori de câte ori e nevoie să se descentreze, abordând alte perspective sau puncte de vedere, fără a pierde din vedere obiectivul țintă.

Manifestările active situaționale se realizează prin acțiuni pragmatice, comunicare verbală și neverbală și realizarea de produse. În termeni psihologici, ducerea la bun sfârșit a acestora depinde în mare măsură de forța motivației, la baza căreia stă tensiunea psihică a câmpului,- în exprimarea clasică a lui Janet. Dar ea depinde și de ansamblul capacităților cognitive executive, de sprijinul altora și de blocajele exterioare.

Comentariile psihopatologice din paragrafele precedente au analizat diverse aspect ale deficienței c.c. la acest nivel.

“Câmpul persoanei” reprezintă celălalt pol al problemei. Persoana e centrată de sinele ierarhic corporal, nuclear situațional, identitar – metareprezentational – biografic - caracterial. Acesta se află sub cupola identității sociale a persoanei, desfășurându-se în universal socio-culturii, în cadrul unei lumi umane determinate istoric și contextual. Limitele persoanei se circumscriu subiectiv și obiectiv, implicând toate instanțele sinelui în raportarea actuală și transactuală la lumea sa umană. Pe lângă aspectele ce rezultă din raportările dinamice de acțiune și interrelaționare, limitele implică și aspectele relativ stabile ale proprietății de bunuri și ale extinderii sinelui prin atașamentul față de alții. În interiorul acestor limite se află ‘mediul intern’ al propriului psihism, în care conținutul acestuia e structurat ierarhic. Iar în afara lor, se află “mediul extern”... în care subiectul se implică în raportările sale active, în desfășurarea proiectelor sale, sau pe care-l vizează în variate moduri. Implicarea în rezolvarea de situații problematice actuale circumscrie un câmp al acțiunii, în care se întrețes elemente din mediul intern și cel extern. Câmpul realității exterioare care e vizat în acțiune, nu se referă doar la lumea percepută și perceptibilă; ci și la cea vizată și neprezentă.. dar accesibilă. Acest câmp, cel al vizării perceptiv/active actuale a fost etichetat de Minkowski ca „atmosferic”; în sensul că el nu e strict delimitat. Raportul figură/fond e într-o permanentă schimbare; și, în plus, el presupune un “mediu” ce comportă o anumită luminozitate, calități sonore și olfactive etc, Acest câmp - sau mediu atmosferic - se poate oferi nu doar acțiunii,.. ci și contemplării. Vizarea unor obiective mai îndepărtate temporal, proiectele și preocupările, presupun și ele decuparea unui câmp al lumii exterioare, ce se detașează pe un fundal. Această “realitate exterioară” cuprinde, în ambele cazuri, alte persoane, cu subiectivitățile lor, aflate la diverse distanțe psihologice de subiect. Câmpul persoanei centrate de sine și delimitată, se desfășoară în lumea fizică și umană din afara sa... într-o organizare

ierarhică și concentrică, raportată la obiectivele, vizările și extinderea sa atmosferică”.

Modelul “câmpului psihologic” implică între elementele acestuia : centrul, limite, context. Acestea se prezintă variat în funcție de incidența psihismului a cărui manifestare e abordată. Rezolvarea actuală a unei situații problematice, presupune ambianța fizică spațială, ordonată geometric, din care vin informații perceptibile.. ce se conjugă cu cele din memorie. Dar ea implică de obicei și alte personaje; fie ca obiectiv direct, ca în cazul unei colaborări dialogale sau a unei confruntări; fie subsidiar, în cadrul unei colaborări într-o acțiune pragmatică. Pentru psihismul uman normal, cele două aspecte se intersectează firesc. În patologia c.c. relaționarea interpersonală specifică, cea intersubiectivă și prin atașament, se poate disocia de cealaltă. Autistul păstrează o relaționare parțială cu lumea obiectelor manipulative; dar nu interacționează specific cu celelalte persoane.

Mediul ambient constă pentru psihismul uman și dintr-un univers semnificant specific, putând fi evocat de diverși semnificanți. Aspectul esențial îl constituie limbajul. Dar instanța logosului pe care acesta o face accesibilă,.. se desfășoară ca un vast univers de cunoaștere; ca un câmp al unei multiple teorii întrețesute despre lume, care susține și argumentează cunoașterea și acțiunea specific umană. Persoana se articulează cu acest univers al lumii umane,.. prin instanța sinelui metareprezentational. Acesta este, nu doar sediul propriei identități biografice; ci și cel al reprezentării și asimilării altor persoane, inclusiv a eroilor fictivi. Lumea umană cuprinsă în reprezentările și semnificațiile pe care logosul le poartă, este una ordonată ierarhic prin norme și valori. Funcția c.c. structurează percepția și acțiunea în acest univers, printr-o ordine ierarhică similară cu cea care

se manifestă în percepția și acțiunea situațională în care el colaborează cu alte persoane. În stările psihopatologice această structură se poate prăbuși, ajungându-se la trăiri de tipul fenomenelor de referință, din dispoziția delirantă și a celor de transparență influență.

3. Ordinea ierarhică și metafora arborelui

Psihismul uman e organizat, se desfășoară și se manifestă în conformitate cu unele modele generale întâlnite în natură. Un aspect esențial este cel al ordinii ierarhice. Orice realitate delimitată, centrată și consistentă ce se află într-un context, e organizată din părți ce sunt articulate într-o anumită ordine. Primul nivel este cel al ordinii succesiunii, pe care-l ilustrează șirul numeric și curgerea timpului. Un al doilea nivel este ordinea ordonării ierarhice pe nivele. Aceasta se referă la generare, la derivarea multiplului și diversului din unitate, printr-un process repetat, ce instituie mai multe nivele. Ordinea ierarhică este și cea a părților dintr-o construcție spațială, așa cum ar fi o casă sau o piramidă. O comparație metaforică ce funcționează de milenii este cea a unui arbore, cu rădăcini ce se bifurcă în pământ și ramuri ce se mutiplică, una din alta, în aer. Metafora arborelui a fost utilizat în logică de urmașii lui Aristotel pentru a modela relația general/particular/individual. Ea este naturală în biologie, unde se vorbește despre genuri/specii/indivizi (populații). A fost de asemenea utilizată în psihologia inteligenței de către Piaget; și stă la baza oricărui process de clasificare și sistematizare.

Procese psihice în desfășurarea lor diamică, se manifestă după o ordine ierarhică pulsatilă, care în prima fază se extinde... pentruca, într-o a doua fază... să se retragă temporal strategic...iar apoi să revină pulsate.. în vederea atingerii unui final. Aceasta presupune o sinteză, alt concept care nu poate fi eliminat dintre aspectele care caracterizează f.c.c. Conceptul de sinteză e încărcat de semnificație ontologică...fapt pentru care el poate fi utilizat cu dificultate în știință. Pentru procesualitatea psihică – la fel ca pentru cea biologic, evolutivă și istorică – toate aceste aspecte ale ordinii ierarhiceincluzând sinteza, se cer înțelese într-o

perspectivă dinamică; pe care cognitivismul a comparat-o cu desfășurarea unei melodii, a unei simfonii (și care poate fi comparată și cu derularea unei drame).

Aspectele ordinii ierarhice care au fost invocate mai sus, sunt, desigur, dificil de transpus în modele experimentale. Ele sunt însă direct și evident sugerate de către simptomatologia psihopatologică a dezorganizării. Aceasta exprimă tocmai reducerea, deficiența sau lipsa ordinii în general, dezordinea. Problematizarea ordinii se întâlnește pregnant în patologia obsesiv-compulsivă. Manifestările ce gravitează în jurul stereotipiei, exprimă secvențialitatea unei ordini “desimplicate” din structura dinamică a unei procesualități psihice sintetice. Dezorganizarea din schizofrenie, ce se manifestă în plan motivațional comportamental, ideo-verbal și semantic, exprimă o dezordine a psihismului ce este evident în produsele scrise și pseudoartistice ale schizofrenului.

Dezordinea dezorganizării psihice e până la un punct simetrică cu anxietatea, cu angosa. Ambele au același sens negativ, de anulare a existenței manifestată sintetic. Dar se desfășoară în incidente și planuri distinct ale psihismului.